

6 KASIM 2006 TACİKİSTAN BAŞKANLIK SEÇİMLERİ: RAHMANOV İKTİDARININ PEKİŞTİRİLMESİNDE YENİ BİR EVRE (Mİ?)

M. Turgut DEMİRTEPE*

ÖZET

Tacikistan'da Kasım 2006 Cumhurbaşkanlığı seçimleri beklendiği üzere İmamali Rahmanov'un zaferi ile sonuçlandı. Tacikistan siyasal sistemi demokrasinin mutlak hakim olduğu bir yapı arz etmemekle birlikte, Özbekistan ve Türkmenistan örneklerinin aksine, farklı politik aktörler arası uzlaşısı sonucu oluşmuş ve muhalefete yer veren özgün bir sistemdir. 1992-97 arası yaşanan ve 50.000 kişinin ölümü, yüz binlerce kişinin ülkeden göçü ile sonuçlanan iç savaş deneyimi Tacik siyasetini sonraki 10 yıl boyunca belirleyen ana etken olmuştur. İç savaş deneyimi iktidar ve muhalefetin siyasal satranç alanında adımlarını ciddi olarak belirlerken, istikrar ve güvenlik arayışındaki halkın Rahmanov'a olan desteğini de önemli ölçüde açıklamaktadır. Öte yandan, 1997 sonrası süreç Rahmanov ve yakın çevresinin iktidarının giderek artan ölçülerde konsolidasyonuna şahit oldu. Rahmanov, zaman içinde, bir yandan siyasal sistemde otoriter politikalar yoluyla muhalefetin etkisini sınırlandırma yoluna giderken, diğer yandan kendine potansiyel tehdit olarak gördüğü unsurları elimine etti. Ancak, bu süreçte muhalefetin inandırıcılık sorunu yaşamaması ve alternatif plan ve programlarıyla istikrar ve güvenlik içinde kalkınma hedefi gösterebilme konusundaki zayıflığı, Rahmanov'un iktidarını daha da pekiştirebilmesini sağlamaktadır. Bu açıdan, iç savaş deneyimi yaşamış ülkede, 'yeni bir istikrarsızlık korkusu' güç siyasetinde iktidar ve muhalefetin konumunu belirleyen önemli bir etken olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tacikistan, Başkanlık Seçimleri, İmamali Rahmanov, Tacik Muhalefeti, Halkın Demokrasi Partisi, İslami Rönnesans Partisi, Komünist Parti

6 Kasım'da yapılan seçimde beklentilere uygun olarak İmamali Rahmanov üçüncü kez yeniden Cumhurbaşkanı seçildi. Uluslararası gözlemcilerin özgür ve adil olmadığı eleştirisi getirdiği seçimlerde Rahmanov oyların % 79.3'ünü alarak, % 6.2 oy alan en yakın rakibi Alimcan Babayev'e açık fark attı. Alimcan Babayev'i, Tarım Partisi adayı Amir Qorakulov % 5.3, Komünist Parti adayı İsmail Tolbakov % 5.1 ve Sosyalist Parti adayı Abduhalim Gaffarov % 2.8 oy oranı ile izledi. Seçimlere katılım oranı % 91 olarak hayli yüksek gerçekleşti.¹

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Zoya Pylenko, "Tajikistan: Rahmonov Reelected with a Landslide", *Central Asia & Caucasus Analyst*, 15 Kasım 2006.

Önceki seçimlerde % 96 oy alan Rahmanov'un bu kez daha makul bir oy oranı ile seçilmesi değişik spekülasyonlara yol açtı. Bazı Batılı gözlemciler ülkede demokratik bir seçim olduğu yolunda imaj vermek kaygısıyla yetkililerin sonuçlar üzerinde oynama yapmış olabileceği iddiasında bulunuyor.² Bu iddia temelde Tacikistan'daki seçimlerin büyük oranda bir mizansen olduğu ve demokratik kurallara tümüyle aykırı bir seçim süreci yaşandığı görüşüne dayanıyor. Bu görüş temelinde seçimlerde Özbekistan ve Türkmenistan örneklerinde görüldüğü üzere Cumhurbaşkanına % 90'ların üzerinde bir destek çıkması bekleniyor. Oysa, Tacikistan, siyasal sistemi çoğulcu demokrasi kriterleri üzerine kurulu ve seçimlerde Batılı demokratik standartların hakim olduğu bir ülke olmamakla birlikte, gerek siyasal sistemdeki engellemelere gerekse seçim sürecinde yaşanan olumsuzluklara karşın, Özbekistan ve Türkmenistan örneklerinde olduğu gibi halk iradesinin tecellisinin tümüyle engellendiği bir ülke olarak da değerlendirilemez. Bu noktada Tacikistan siyasal sistemini ve sistem içindeki aktörleri diğer bölge ülkelerinin örneklerinden farklılaştıran unsurları kavrayabilmek için, Sovyet sonrası süreçte Tacikistan örneğini özgün kılan siyasal süreci irdelemek gerekir.

Tacikistan, Orta Asya'daki Sovyet ardılı ülkeler içinde geçiş sürecini en sancılı yaşayan ülke konumundadır. Bu durum, Tacikistan'ın Sovyet sistemi içinde en 'geri kalmış' ülke olmasından kaynaklanan sorunlarla³ baş etme zorluğunun yanı sıra Sovyet sonrası süreçte güç paylaşım mücadelesinin iç savaşla neticelenmesi nedeniyle de böyledir. Diğer bölge ülkelerinden farklı olarak 1992-97 arası yaşanan ve 50.000 kişinin ölümü yüz binlerce kişinin ülkeden göçü ile sonuçlanan iç savaş deneyimi Tacik siyasetini sonraki 10 yıl boyunca belirleyen ana etken olmuştur. Tacikistan'ın bu 'özgünlüğü', iktidar-muhalefet ilişkilerinin doğasını da – diğer bölge ülkeleriyle kıyaslandığında–farklılaştırmakta, iç savaş deneyiminin getirdiği 'potansiyel yeni bir istikrarsızlık' algısı güç siyasetinde iktidar ve muhalefetin adımlarını belirleyen önemli bir etken olmaktadır.

Tacik muhalefetinin kökleri temelde Gorbaçov dönemine gitmektedir. Gorbaçov'un perestroika politikası altında birçok yeni sosyo-politik grup ortaya çıkarak gelişti ve Sovyetlerin çözülüşü sonrası Tacik siyasetinde etkili bir güç dönuştü. Her ne kadar özellikle İslami muhalefetin kökleri 1970'lere kadar geriye

² "Tajikistan's Iron Man", *Economist*, 9 Kasım 2006.

³ Tacikistan Sovyet Cumhuriyetleri içinde kişi başına düşen gelirin en düşük olduğu, % 25 işsizlik oranına sahip, yıllık % 5 nüfus artışı olan, eğitim düzeyinin en düşük, bebek ölümlerinin en yüksek olduğu ve bu verilerle Sovyet coğrafyasındaki en yoksul ülkeydi. Ahmed Rashid, *The Resurgence of Central Asia: Islam or Nationalism*, (London: Zed Books, 1994), s. 160.

gidiyorsa da⁴ muhalefetin ciddi bir oluşum olarak ortaya çıkışı bu döneme rastlamaktadır. Bağımsızlığın ilanından sonra bu grupların siyasal ve ekonomik reform talebiyle iktidar mücadelesine girişmeleri yönetimden sert karşılık buldu.⁵ Muhalefetin silahlanması ile çatışma kaçınılmaz boyuta ulaştı, ancak iç savaş muhalefetin iktidara yönelik bir başkaldırısı ya da İslami grupların seküler yönetime karşı mücadelesi olmaktan çok daha kompleks bir fenomene işaret etmekteydi.⁶

Kökleri Sovyet dönemine giden bölgeselcilik iç savaşta önemli bir rol oynadı. Tacikistan'da tarihsel olarak bölgeselcilik bağlamında ana ayırım hattı temelde Kuzey ve Güney bölgeleri olarak şekillendi. Tacik toplumu 'Kuzey' Hocent (Leninabad) ve Kulyob bölgeleri (ki nüfusun % 70'ini oluşturmaktadır) ile 'Güney' Garm ve Pamir bölgeleri temelinde ayrıştı. Ancak bu bölünme yalnız coğrafi değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel niteliktedir. Sovyet dönemi boyunca ülkenin sanayi ve tarım sektörü büyük oranda Kuzey'de yoğunlaştı. Ayrıca 'Kuzey' Hocent klanı parti ve devlet kadroları üzerinde ciddi bir tekele sahipti.⁷

Sovyet sonrası dönemde patlak veren iç savaşta 'Güney'deki Pamir, Garm ve Gorno-Badakşan bölgeleri ağırlıklı olarak İslami gruplar olmak üzere Birleşik Tacik Muhalefetine destek verirken, Sovyet dönemi boyunca iktidarda bulunmuş 'Kuzey'deki Hocent aşiretleri ve Rahmanov'un doğum yeri olan Kulyob bölgesi Rusya yanlısı ve seküler eğilimli mevcut hükümeti destekledi. İç savaşın patlak vermesi ve 5 yıl boyunca devam edecek denli şiddetli bir çatışmanın yaşanmasında aşiret / klan bölünmeleri, hükümetin yapısı, ekonomik ve askeri kaynakların boyutu, iç savaş yorgunu

⁴ Parviz Mullojonov, "The Islamic Clergy in Tajikistan since the end of the Soviet Period", Stephane A. Dudoignon & Komatsu Hisao (Der.), *Islam in Politics in Russia and Central Asia*, (London: Kegan Paul, 2001), s. 226-228. Dilip Hiro, *Between Marx and Muhammed: The Changing Face of Central Asia*, (London: Harper Collins Publishers, 1994), s. 192-193.

⁵ Sovyet sonrası süreçte ortaya çıkan partilerin politik görüşleri ve sosyal tabanları hakkında birçok anket çerçevesinde yapılan detaylı bir değerlendirme için, bkz., Grigori G. Kosach, "Tajikistan: Political Parties in an Inchoate National Space", Yaacov Ro'i (Der.), *Muslim Eurasia: Conflicting Legacies*, (London: Frank Cass, 1995), s. 123-142.

⁶ Bağımsızlık sonrası iç savaşa yol açan politik sürecin ayrıntılı bir analizi ve tarafların görüşleri için, bkz., Muriel Atkin, "The Politics of Polarization in Tajikistan", Hafeez Malik (Der.), *Central Asia: Its Strategic Importance and Future Prospects*, (London: MacMillan Press, 1994), s. 211-231. Ayrıca politik süreci çatışma öncesi dönemden 1997'deki barış görüşmelerine kadar değerlendiren bir çalışma için bkz., John Anderson, *The International Politics of Central Asia*, (Manchester: Manchester University Press, 1997), s. 165-187.

⁷ A. I. Kuzmin, "Tajikistan: The Causes and Lessons of the Civil War", Alexei Vassiliev (Der.), *Central Asia: Political and Economic Challenges in the Post-Soviet Era*, (London: Saqi Books, 2001), s. 176.

Afganistan'a coğrafi yakınlık ve dış ülkelerin – özellikle de Rusya, Özbekistan ve İran – çıkarları belirleyici oldu.⁸

Bu süreçte hükümet yanlısı paramiliter gruplar ülkenin ilk Sovyet sonrası lideri Rahman Nabiyev'i istifaya zorlayarak, cumhurbaşkanlığı makamını kaldırdılar ve İmamali Rahmanov'u Tacikistan Cumhuriyeti Yüksek Konseyi Başkanlığı'na getirdiler. Ülkenin en güçlü muhalif grupları - İslami Rönesans Partisi ve Demokrat Parti - Birleşik Tacik Muhalefeti adı altında ittifak kurmuş olmalarına rağmen hükümet güçleriyle girdikleri çatışmada tutunamayarak Afganistan'a çekilmek zorunda kaldı. Birleşik Tacik Muhalefetinin Afganistan üzerinden girdiği gerilla savaşı 1997'ye kadar sürdü. Uluslararası arabuluculuk 1997'de tarafların ateşkesi ve barış anlaşmasıyla sonuçlandı.⁹ Anlaşma sonucu Birleşik Tacik Muhalefeti savaşçıları silahsızlandırılarak resmi militer yapılara entegre edilirken, Birleşik Tacik Muhalefeti'ne hükümette % 30 temsil imkanı sağlandı. Bu çerçevede Akbar Turacanzade ve Zakir Vazirov Başbakan yardımcılığı konumuna getirilirken, Davlat Osman ve Mirza Ziyaev Maliye ve Acil Durumlar Bakanlıklarına atandı. İktidar ile muhalefet arasında barış anlaşması sağlanmış olmasına rağmen, iki taraftan bazı grupların anlaşmaya karşı çıkararak silahlı mücadeleye devam etmesi nedeniyle çatışmalar yer yer devam etti ve ülkede devlet gücünün mutlak hakimiyeti ancak bu grupların tümüyle elimine edileceği 2001'de gerçekleşti.

İç savaşı bitiren barış anlaşması ülkede özgün bir politik sistemin kurulmasını sağladı. Tacikistan Orta Asya'da anayasal çerçevede hareket etmeyi taahhüt eden İslamcı bir partiye izin veren tek ülke oldu. İslami Rönesans Partisi'nin yanısıra diğer birçok parti kendilerine siyasal alanın açılması ile siyasal iktidar mücadelesinin meşru aktörleri olarak faaliyete geçti. Tacikistan'da 1997 sonrası süreçte siyasal partiler açısından sistem içi mücadele yönüyle, iki anayasa referandumu (1999 ve 2003), üç parlamento seçimi (1998, 2000 ve 2005) ve iki cumhurbaşkanlığı seçimi (1999 ve 2006) gibi birçok imkan doğdu.

Öte yandan, 1997 sonrası süreç siyasal sistemin demokratik bir içeriğe sahip olduğu konusunda ciddi soru işaretleri taşımaktadır. Ülkede 1997 sonrası politik ortam Rahmanov ve çoğu Kulyob bölgesinden olan yakın çevresinin iktidarının giderek artan

⁸ Erica Marat, "The State-Crime Nexus in Central Asia: State Weakness, Organized Crime and Corruption in Kyrgyzstan and Tajikistan", *Silk Road Paper*, Central Asia & Caucasus Institute, Silk Road Studies Programme, 2006, s. 104-105.

⁹ Tacikistan iç savaşının sona erdirilerek barış anlaşması imzalanması devlet ve devlet-dışı birçok aktörün çabaları ile gerçekleşebildi. Tarafların ikna edilerek savaşın sona erdirilmesinde BM ve başta Rusya ve İran olmak üzere bölgesel güçlerin rolü ve bu süreçte yürütülen barış görüşmeleri konusunda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz., Tetsuro Iji, "Multiparty Mediation in Tajikistan: The 1997 Peace Agreement", *International Negotiation*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2001, s. 357-385.

ölçülerde konsolidasyonuna şahit oldu. Rahmanov, zaman içinde, bir yandan iktidar kombinasyonunda Birleşik Tacik Muhalefetinin etkisini sınırlandırma yoluna giderken, diğer yandan kendini iktidara taşıyan ancak potansiyel tehdit içeren hükümet yanlısı savaş ağalarını elimine etti. Kimi suikasta kurban gider ya da değişik suçlamalarla tutuklanarak hapsedilirken, kimileri de etkisiz görevlere kaydırıldı.¹⁰ Rahmanov'un iktidar konsolidasyon süreci güç siyaseti temelinde gelişerek siyasal sistemde iktidar ve muhalefetin konumlarının bir diğerinin rağmına farklılaştırılmasına ve bu bağlamda muhalefetin etkinliği ve hareket zemininin de yeniden biçimlenmesine şahitlik etti.

1999'da iç savaşın bitiminden sonraki ilk cumhurbaşkanlığı seçimleri geçici hükümeti sona erdirmek ve siyasal sistemi işlerlik kazanmış bir demokrasi temeline oturtmak üzere yapıldı. Ancak seçim süreci başından itibaren birçok adaletsizliğe sahne oldu. Cumhurbaşkanlığı için dört aday başvurmuş olmasına karşın yeterli imzaları toplayamadıkları gerekçesiyle üç aday elenerek yalnız Rahmanov'a izin verildi. Protestolar üzerine Anayasa Mahkemesi kararıyla İslami Rönesans Partisi adayı Davlat Osman'a seçimlere katılım izni verildi. Ancak Davlat Osman, bu hareketi uluslararası kamuoyunu kazanmayı hedefleyen makyaj nitelikli bir karar olarak kabul ederek protesto etti ve seçimlerden bir gün önce adaylıktan çekildi.¹¹

Ancak seçim sürecinde birçok adaletsizliğin olması Rahmanov'un seçimlerde % 96 gibi yüksek bir oy alabilmesini açıklayan tek faktör değildir. Rahmanov, yeni bir iç savaştan çıkmış olan ülkede halkın istikrar ve güvenlik arayışı nedeniyle politik aktörlerin neredeyse tümünün desteğini alabildi. Rahmanov'a karşı seçimlere katılma kararı alan adaylar (Davlat Osman hariç) siyasal arenada önemli isimler değildi. Rahmanov yalnız kendi partisi Halkın Demokrasi Partisi'nin değil, ülkedeki en güçlü iki muhalefet partisinden biri olan Komünist Partisi'nin de tam desteğini almıştı. Diğer güçlü muhalefet partisi İslami Rönesans Partisi ise Rahmanov karşısında önce Hoca Akbar Turacanzade'yi aday göstermek istemiş, ancak bizatihi Turacanzade'nin, parti sempatanlarını Rahmanov'a destek vermeye çağırmasıyla ciddi bir bölünmeye uğramıştı. İslami Rönesans Partisi'nin bu gelişmeler üzerine aday gösterdiği Davlat Osman'ın da kendi parti tabanından bile ciddi bir destek bulamayacağını kavrayarak (seçim sürecindeki yolsuzlukları da protesto ederek)

¹⁰ İç savaş döneminde savaş ağalarının konumu ve Rahmanov'un 1997 sonrası savaş ağaları ile mücadelesi konusunda bkz., Kirill Nourzhanov, "Saviours of the Nation or Robber Barons? Warlord Politics in Tajikistan", *Central Asian Survey*, Cilt: 24, Sayı: 2, Haziran 2005, s. 109-130. Ayrıca, International Crisis Group, "Tajikistan's Politics: Confrontation or Consolidation?", *ICG Asia Briefing*, Sayı: 33, 19 Mayıs 2004, s. 2-5.

¹¹ Shahram Akbarzadeh, "Geopolitics versus Democracy in Tajikistan", *Demokratizatsiya*, Cilt: 14, Sayı: 4, Güz 2006, s. 572.

seçimlerden bir gün önce adaylıktan çekildiğini açıklaması Rahmanov'a seçimlerde % 96'lık bir sonuç sağladı.¹²

Muhalefet, Cumhurbaşkanlığı seçiminde varlık gösterememiş olmakla birlikte, seçimden bir yıl sonra yapılan parlamento seçimlerini siyasal arenada etkin bir aktör olabilmek için bir imkan olarak görüyordu. Ancak sonuçlar, özellikle iç savaşın etkili gücü Birleşik Tacik Muhalefetini oluşturan Demokratik Parti ve İslami Rönesans Partisi açısından tam bir hayal kırıklığı oldu. Seçimlerde Rahmanov'un partisi Halkın Demokrasi Partisi % 65'e varan oy oranıyla 36 milletvekili çıkarırken, Komünist Parti % 20'yi aşarak 13 milletvekili ile ikinci parti oldu. İslami Rönesans Partisi ve Demokratik Parti ise % 7.31 ve % 3.54 oy oranları ile açık ara ile geriden geliyordu. Bu sonuçlara göre İslami Rönesans Partisi 2 milletvekili çıkarırken % 5 barajını geçemeyen Demokratik Parti ise parlamentoda temsil imkanını kazanamadı.¹³

Seçim, AGİT başta olmak üzere uluslararası gözlemciler tarafından adil ve özgür olmadığı ve seçim sürecinde birçok usulsüzlük olduğu gerekçesiyle eleştirildi.¹⁴ Ancak bağımsız uzmanlar seçim sürecindeki adaletsizliklerden en çok etkilenen partinin Komünist Parti olduğunu, diğer partilerin toplumsal desteğinin ise seçim sonuçları ile yakın olduğunu öne sürdüler.¹⁵ Halkın Demokrasi Partisi ve bir ölçüde de Komünist Parti hariç, diğer siyasal partiler seçim sürecinde aktif faaliyet gösterebilmek için gerekli personel ve mali kaynaklara yeterince sahip değildi. Seküler muhalefet açısından en ciddi problem sosyal tabanının önemli ölçüde yurt dışına (özellikle de Rusya) gitmiş olması ve aynı sosyal tabanı hedefleyen yeni partilerin de siyasal arenaya katılmış olmasıydı. Öte yandan İslami Rönesans Partisi açısından ise, parti liderliğinin Rahmanov iktidarı ile fazla özdeşleşmiş olması destek tabanında kısmi erozyona yol açmıştı.¹⁶ Ayrıca, İslami Rönesans Partisi büyük oranda bölgesel nitelikli bir siyasal parti olarak kalmış ve özellikle başta Duşanbe olmak üzere kentli kitle arasında varlık gösterememişti. İslami Rönesans Partisi'nin seçimlerde kötü sonuç almasını etkileyen diğer bir faktör de parti lideri Abdullah Nuri ile eski başkan Hoca Akbar Turacanzade arasındaki görüş farklılığının kamuoyunda açığa çıkmasıyla İslami Rönesans Partisi'nin ciddi bir iç bölünme yaşayan parti olarak

¹² Bruce Pannier, "Introduction: Tajikistan Votes 2005", *RFE/RL Report*; (<http://www.rferl.org/specials/tajikelections/introduction.asp>).

¹³ Shahram Akbarzadeh, "Geopolitics versus Democracy in Tajikistan", s. 574.

¹⁴ Bkz., OSCE Election Observation Mission, The Republic of Tajikistan: Elections to the Parliament, *OSCE/ODIHR Final Report*, 17 Mayıs 2000; (http://www.osce.org/documents/odihr/2000/05/1406_en.pdf).

¹⁵ International Crisis Group, "Tajikistan: An Uncertain Peace", *ICG Asia Report*, Sayı: 30, 24 Aralık 2001, s. 7.

¹⁶ A.g.e.

algılanmasıydı.¹⁷ Ancak tüm bunların ötesinde, bölge uzmanı Ahmed Rashid'in de belirttiği üzere, İslami Rönesans Partisi iç savaş sonrası kendisini yeniden tanımlayarak kurumsallaşabilmede ve geniş kitleler açısından ülkenin geleceğine yönelik kapsayıcı ve ümit vadeden bir ekonomik ve politik program sunabilmede başarısız oldu. İç savaş yorgunluğu radikal bir politik değişim yönündeki talebe geçit vermiyordu.¹⁸

Rahmanov'un partisi aracılığıyla parlamento çoğunluğunu elinde tutması, iç savaş sonrası süreçte muhalefetin siyasal sistemdeki konumunu zayıflatabilmesi, kendisine potansiyel tehdit olabilecek unsurları zamanla elimine etmesi iktidarının giderek artan oranda konsolidasyonunu sağladı. 2003'de yapılan referandumla Rahmanov'un tekrar cumhurbaşkanı olabilmesi önündeki anayasal sınırlandırmaların kaldırılarak iki dönem daha aynı görevi yapabileme imkanının tanınmasıyla iktidarı daha da pekişti.

Tacik halkı Şubat 2005'de yeniden sandık başına gitti. Muhalefet seçim öncesi parlamentoda daha çok temsil imkanı bulacağını ve Halkın Demokrasi Partisi'nin parlamentodaki konumunu sarsacağını ümit ediyordu. Ancak, bir zamanların en güçlü partisi Komünist Parti, tüm ayrıcalıkları elinden alınması sonucu ciddi bir ekonomik sorun yaşaması nedeniyle etkili bir kampanya yürütemedi. Bazı bölgelerde parti yanlıları iktidardaki Halkın Demokrasi Partisi'ni desteklemeyi tercih etti. İktidara yönelik en ciddi muhalefet İslami Rönesans Partisi'nden geliyordu, ancak Güney Tacikistan başta olmak üzere birçok bölgede yerel otoritelerden engelleme ile karşılaştı. İç savaş döneminde Birleşik Tacik Muhalefetinin önemli bir parçası ve özellikle kentli ve eğitilmiş kitle arasında destek bularak Tacik siyasal sisteminin özgül ağırlığı yüksek aktörlerinden biri olan Demokratik Parti ise liderleri Mahmudruzi İskenderov'un tutuklanması ile seçimlere zayıf bir konumda giriyordu.¹⁹

Ancak sonuçlar muhalefet açısından tam bir hayal kırıklığı oldu. Seçimlerde Rahmanov'un iktidar partisi Halkın Demokrasi Partisi bir önceki seçimlere göre oyunu yaklaşık % 10 artırarak % 74.9 oy aldı ve 63 sandalyeli parlamentoda 49 kişi ile temsil edildi. Komünist Parti % 20.39'luk konumundan çarpıcı bir şekilde % 13.6'ya düşerken, seçim öncesi % 20 civarında oy bekleyen İslami Rönesans Partisi ise oyunu ancak % 1.6 düzeyinde artırarak % 8.9 oy alabildi.²⁰ Üstelik, seçim

¹⁷ Payam Foroughi, "Tajikistan: Nationalism, Ethnicity, Conflict, and Socio-economic Disparities – Sources and Solutions", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt: 22, Sayı: 1, 2002, s. 47-48.

¹⁸ Ahmed Rashid, *Jihad: The Rise of Militant Islam in Central Asia*, (New Haven & London: Yale University Press, 2002), s. 113-114.

¹⁹ Kenneth de Figueiredo, "Tajikistan: Parliamentary Elections February 2005", *NORDEM (Norwegian Resource Bank for Democracy and Human Rights) Report*, Sayı: 7, 2005, s. 4.

²⁰ Shahram Akbarzadeh, "Geopolitics versus Democracy in Tajikistan", s. 574.

sistemindeki kompleks yapı nedeniyle muhalefet aldığı oy oranında temsile sahip olamadı ve Komünist Parti 4, İslami Rönesans Partisi 2 milletvekili çıkarabildi, ayrıca 8 bağımsız milletvekili Parlamento'ya girebildi.²¹

Parlamento Seçimleri

Siyasal Partiler	2000		2005	
	Oy Oranı (%)	Koltuk Sayısı	Oy Oranı (%)	Koltuk Sayısı
Halkın Demokrasi Partisi (Hizbi Demokrati-Khalkii Tojikston)	64,91	36	74,9	49
Komünist Parti	20,39	13	13,64	4
İslami Rönesans Partisi (Nahzati Islomi Tojikiston)	7,31	2	8,94	2
Demokratik Parti (Hizbi Demokrati)	3,54	-	1,17	-
Adalet Partisi (Hizb Adolatkoh)	1,32	-	-	-
Sosyalist Parti	1,22	-	0,3	-
Sosyal Demokratik Parti	-	-	0,5	-
Bağımsızlar	-	10	-	8

Kaynak: Shahram Akbarzadeh, 'Geopolitics versus Democracy in Tajikistan', Demokratizatsiya, Güz 2006

Muhalefet ve uluslararası gözlemciler seçimlerde usulsüzlükler yapıldığını ve adil ve özgür bir seçim süreci yaşanmadığını öne sürdüler. Muhalefet, Rahmanov'u iktidar hırsıyla otoriteryanizme yönelmekle suçladı. Ancak iç savaş deneyimi yaşamış bir ülkenin muhalefeti olarak benzeri bir çatışmanın yeniden patlak vermemesi için Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan örneklerinden farklı olarak protesto gösterileriyle iktidarı zorlama yoluna gitmekten kaçındılar.²² İç savaş deneyimi iktidar ve muhalefetin siyasal satranç alanında adımlarını önemli oranda belirlerken, halkın Rahmanov'a olan desteğini de önemli ölçüde açıklamaktadır. Her ne kadar muhalefet ve uluslararası gözlemcilerin işaret ettiği üzere 1997 sonrası tüm seçimlerde ciddi usulsüzlükler yaşanmış olsa da halkın istikrar ve güvenlik arayışı nedeniyle Rahmanov'a ciddi bir desteği söz konusudur.²³ Nitekim, 6 Kasım

²¹ Seçim sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., OSCE Election Observation Mission, *OSCE / ODIHR Final Report On Elections in Tajikistan on 27 February and 13 March 2005*, 31 Mayıs 2005; (http://www.osce.org/documents/odihr/2005/05/14852_en.pdf).

²² Shahram Akbarzadeh, "Geopolitics versus Democracy in Tajikistan", s. 573.

²³ Erica Marat, "The State-Crime Nexus in Central Asia: State Weakness, Organized Crime and Corruption in Kyrgyzstan and Tajikistan", s. 108.

2006 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini de bu çerçevede değerlendirmek yanıltıcı olmayacaktır.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi muhalefetin güçlü unsurlarının seçimlerde aday olması ya da tüm muhalif güçlerin birleşerek ortak bir aday çıkarması bekleniyordu. Ancak beklenen gerçekleşmedi, seçmenin yeterli desteğine sahip olmadığını gözlemleyen ve halkın gözünde ülkeye istikrar getirdiği düşünülen Rahmanov'un seçimleri mutlak olarak kazanacağını düşünen muhalefetin önemli bölümü boykot ya da seçimlere katılmama kararı aldı. Demokratik Parti ile Sosyal Demokrat Parti seçimleri boykot kararı aldı. İki parti, resmi yetkililerin Rahmanov'u desteklemek için seferber olduğunu, 2003'de yapılan anayasa değişikliğini adil olmadığı için tanımadıklarını, bu yüzden Rahmanov'un bu seçimlere katılımını meşru görmedikleri için seçimleri boykot edeceklerini açıkladı.²⁴

İslami Rönesans Partisi ise başkanları Abdullah Nuri'nin ölümünden sonra ortaya çıkan ayrışma eğilimi gibi iç sorunlara odaklanmayı tercih ederek seçimlerde aday göstermeme kararı aldı. Partinin yeni başkanı Muhiddin Kabiri seçmenlerine herhangi bir adayı işaret etmeyeceklerini belirterek istedikleri adaya oy verebileceklerini söyledi. Kabiri, seçimlerde aday göstermemelerinin nedenini ülke çıkarlarını parti çıkarlarının önünde tutmak olarak gösteriyor. Ayrıca uluslararası konjonktürün İslami politik oluşumlar açısından uygun olmadığını belirterek, uluslararası kamuoyunda İslami Rönesans Partisi nedeniyle Tacikistan hakkında İslami hareketlerin çok güçlü olduğu bir ülke algısı oluşması durumunda Tacikistan'a yönelik olası yardımların bloke edilmesinden çekindiklerini açıkladı.²⁵ İslami Rönesans Partisi'nin kuruluşunda Abdullah Nuri ile birlikte iki karizmatik liderden biri olan Hoca Akbar Turacanzade ise daha açık olarak Rahmanov'un desteklenmesi görüşündeydi.²⁶ Öte yandan, Vitaly Naumkin gibi bazı uzmanlar İslami Rönesans Partisi'nin seçimlere katılmamasının taktik nedenlere dayandığını iddia ederek, bu kararı partinin kazanamayacağı bir seçimde yeniden bir yenilgi yaşamaktansa, toplumsal desteğini genişletme arayışının bir parçası olarak değerlendirmektedir.²⁷

Seçimlere mevcut Cumhurbaşkanı İmamali Rahmanov'un yanı sıra Komünist Parti aday olarak İsmail Talbakov, Sosyalist Parti aday olarak Abduhalim Gafforov, Tarım Partisi aday Amir Qorakulov ve Ekonomik Reform Partisi aday Alimcan Babayev katıldı. Rahmanov dışındaki adaylar çok az tanınan politik

²⁴ "Two Opposition Parties to Boycott Tajikistan Presidential Polls", *RIA Novosti*, 24 Eylül 2006.

²⁵ Bruce Pannier, "Islamic Party Opts Out of Presidential Vote", *RFE / RL*, 26 Eylül 2006.

²⁶ Darius Rajabian, "Islamic Party's Leader Explains Strategy", *RFE / RL*, 2 Ekim 2006.

²⁷ Dadojan Azimov, "Islamists Shun Tajik Election with Eye to Future", *IWPR Central Asia Reporting*, 5 Ekim 2006.

figürlerdi. Rahmanov arkasında 100.000 üyeli, ülkenin en etkili partisinin desteğine sahip olarak ve tüm yolsuzluk ve baskılara karşın ülkede istikrar ve güvenliği temin eden bir lider olarak görülmenin verdiği rahatlıkla seçim sonuçlarından emindi. Komünist Parti adayı İsmail Tolbakov neredeyse herkes için sürpriz bir adaydı. 55.000 üyeli, ülkenin ikinci büyük partisinin adayı olmasına rağmen, parti hükümet yanlısıydı ve tabanının önemli bir kesimi Rahmanov'u destekliyordu. Sosyalist Parti adayı Abduhalim Gaffarov partinin hükümet yanlısı fraksiyonunun adayıydı. Partinin diğer kanadının lideri Mirhuseyin Narziyev'in adaylığı resmi otoritelerce engellendi. Seçimlerde aday göstermesine izin verilen Ekonomik Reform Partisi ve Tarım Partisi 2005'de kurulan ve hükümete yakın partiler. Bununla birlikte Ekonomik Reform Partisi adayı Alimcan Babayev piyasa ekonomisini savunan ve ekonomide devlet müdahalesine ve bürokrasiye karşı çıkan söylemiyle ilgi çekti. Parti daha ziyade kentlerde, özellikle de kentli elit arasında destekçi bulmaktadır. Seçimlerde Amir Qorakulov ile temsil edilen Tarım Partisi ise devlet politikalarının tarım sektörüne ağırlık vermesi gerektiğini savunmakta ve daha çok kırsal kesimden destek bulmaktadır.²⁸

Muhalefet adayları halk tarafından çok tanınmayan kişiler oldukları için son derece garip bir yöntem belirleyerek seçim kampanyasını birlikte yürütmeyi ve seçim gezilerine birlikte çıkmayı kararlaştırdılar. Buna rağmen seçim kampanyaları herhangi bir farklılık doğurmadı ve adaylar halktan ilgi görmediler.²⁹ Seçimler rekabetçi bir kampanya ortamına şahit olmadı. Adaylar Rahmanov'a karşı açıktan bir mücadele yürütmedikleri gibi genelde ciddi alternatif plan ve programlar da seslendirmediler. Seçim kampanyasının başkent Duşanbe ve bölge merkezleriyle sınırlı olduğu gözlemlendi, ülkenin genelinde Rahmanov'un posterleri bilbordları süslerken, iktidar partisi adayı dışında yer yer Komünist Partisi adayı İsmail Tolbakov'un afişleri görüldü. Adaylara kanunlara göre devlet televizyonu ve yayın organlarında eşit ölçülerde propaganda imkanı tanınması öngörülmekteydi. Ancak, bu resmi organlarda – muhalif adaylara da yer verilmekle birlikte – pratikte ağırlıklı olarak Rahmanov yanlısı yayın yapıldı. Bununla birlikte *Asia Plus* ve *Biznes i Politika* gibi özel basın organları daha dengeli yayın yaptılar.³⁰

²⁸ Kenneth de Figueiredo, "Tajikistan: Presidential Elections, November 2006", *NORDEM (Norwegian Resource Bank for Democracy and Human Rights) Report*, Sayı: 19, 2006, s. 2-3.

²⁹ Bruce Pannier, "Presidential Candidates Take to Campaign Trail – Together", *RFE/RL*, 28 Ekim 2006.

³⁰ OSCE Election Observation Mission, *Statement of Preliminary Findings and Conclusions on the 6 November 2006 Presidential Election in Tajikistan*, 7 Kasım 2006; (http://www.osce.org/documents/odihr/2006/11/21981_en.pdf).

Seçim kampanyası sırasında Rahmanov, ulusal birlik ve barış ortamını güçlendirme ve ülkede altyapı çalışmalarını geliştirme temalarını işledi. Muhalefet ise kendi parti programları çerçevesinde tarım sektörüne ağırlık verme (Tarım Partisi), liberal bir ekonomik reform programı yürütme (Ekonomik Reform Partisi), ya da sosyalist, merkezi planlamanın esas alındığı sisteme geri dönme (Sosyalist ve Komünist Partiler) gibi temalar üzerinde durdu. Ancak muhalefet partileri seçimi kazanma gibi bir hedeflerinin olmadığını açığa çıkararak, kendi partilerini politik arenaya taşımak ve destekçi bulmak amacıyla seçimlere katıldıklarını belirttiler. Seçimlerin bu denli iddiasız ve renksiz geçmesi, hükümet çevrelerinde seçimlere katılım oranının düşük çıkabileceği, bu durumun da Rahmanov'un uluslararası arenadaki imajına zarar vereceği kaygısını doğuruyordu, ancak korkulan olmadı ve seçime katılım oranları da oldukça yüksek gerçekleşti.

6 Kasım 2006 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Adaylar	Siyasal Partiler	%
İmamali Rahmanov	Halkın Demokrasi Partisi	79.3
Alimcan Babayev	Ekonomik Reform Partisi	6.2
Amir Qorakulov	Tarım Partisi	5.3
Ismail Tolbakov	Komünist Parti	5.1
Abduhalim Gafforov	Sosyalist Parti	2.8
Kaynak: Associated Press		

Seçimlerde % 91 katılım oranının olması ve Rahmanov'un % 79.3 lük bir oy oranıyla yeniden seçilmesi temelde tıpkı önceki seçimde olduğu gibi, halkın Rahmanov'u güvenlik ve istikrarın teminatı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. 1992-97 arası süren 50.000 kişinin ölümü ve yüzbinlerce kişinin göçüne neden olan iç savaşını bitiren anlaşmanın mimarı olarak değerlendirilmekte, sonrası dönemde 'bilgece' yönetimiyle istikrarsızlığa imkan vermemesiyle başarılı bulunmaktadır. Rahmanov'a yönelik halk desteğinin dayandığı diğer bir argüman, Rahmanov'un ülkenin ekonomik durumunu iyileştirmek için başarılı girişimlerde bulunduğu, reformlarını ve geniş ölçekli projelerini uygulamaya sokabilmesi için bir dönem daha fırsat verilmesi gerektiğidir.

Siyasal sistemde muhalefetin önüne birçok engel çıkarıldığı, Demokratik Parti lideri Mahmudruzi İskenderov ve Taraqqiyot Partisi lideri Sultan Kuvvatov gibi bazı

muhalef politik aktörlerin tutuklanarak siyaset dışına itildiği bilinmektedir.³¹ Ancak, Rahmanov'u asıl güçlü kılan, iktidarın bu tür baskıcı uygulamalarından ziyade, muhalefetin alternatif plan ve programlarıyla istikrar ve güvenlik içinde kalkınma hedefi gösterememesi, halka yönetebilirlik konusunda inandırıcı olamamasıdır.

Seçimleri boykot eden Sosyal Demokrat Parti ve Demokratik Parti halka ciddi bir alternatif olarak görünmek bir yana kendi partileri içinde iç çatışma yaşamakta ve değişik fraksiyonlara bölünmektedir. Sosyalist Parti ve Demokratik Partide – yaygın kanıya göre – hükümetin doğrudan ya da dolaylı yollarla desteği ile bölünmeler gerçekleşmiş ve partilerin hükümet yanlısı kanatları ortaya çıkmıştır.³² İslami Rönesans Partisi, 1997 sonrası süreçte iktidarla ilişkiler konusunda liderlik kadrosunda ciddi bölünmeler yaşamış, karizmatik dini lider Turacanzade'nin Rahmanov yanında yer alması ve sonrasında da liderlik düzeyinde yaşanan sarsıntılar ve geniş kitlelerin gözünde benimsenebilir ciddi tutarlı bir programa sahip olmayışı gibi nedenlerle bir alternatif politik aktör olarak sahneye çıkamamıştır.

Seçimlerde dikkati çeken bir nokta da, Ekonomik Reform Partisi adayı Alimcan Babayev'in % 6.2'lik bir oy oranı ile Komünist Parti adayı Tolbakov'u geçerek ikinci olmasıdır. Komünist Parti, İslami Rönesans Parti ile birlikte ülkedeki en güçlü iki muhalif partiden biriyken adayının seçimlerde henüz yeni kurulmuş Ekonomik Reform Partisi ve Tarım Partisi adayları tarafından geçilmiş olması ilginçtir. Bazı çevreler tarafından ileri sürülen Ekonomik Reform Partisi'nin muhalefeti bölmek amacıyla hükümet tarafından kurdurulduğu iddialarını³³ gözardı etmemekle beraber, liberal ekonomik reformların gerekliliği yönünde politika izleyen bir partinin kısa sürede ikinci parti konumuna gelmesi, Ekonomik Reform Partisi'nin Tacik siyasetinde önümüzdeki dönemde önemli bir aktör olarak rol oynayabileceğini göstermektedir. Komünist Partinin oylarındaki düşme tabanının önemli bir kesiminin Rahmanov'u desteklemesi ile açıklanabilir. Ancak partinin 2000 seçimlerinden itibaren sürekli düşme eğiliminde olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Daha ziyade ülkedeki Rus azınlık ve ekonomik olarak güç durumdaki yaşlı nüfustan oy desteğine sahip Komünist Parti'nin ülkedeki demografik değişime paralel olarak etkinliğinde zayıflama olacağı öngörülebilir.

İmamali Rahmanov'un yeniden Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Tacik siyasetinde ne yönde bir gelişme olacağı önemli bir tartışma konusudur.

³¹ International Crisis Group, "Tajikistan's Politics: Confrontation or Consolidation?", *ICG Asia Briefing*, 19 Mayıs 2004, s. 3-5 ve 13-14.

³² Gulnora Amirshoeva, Saodat Asanova ve Madina Saifiddinova, "Tajiks" Election Choices Already Limited", *IWPR Reporting Central Asia*, Sayı: 467, 5 Ekim 2006.

³³ IWPR Staff, "Tajik Election Campaign Fall Flats", *IWPR Reporting Central Asia*, Sayı: 469, 27 Ekim 2006.

Rahmanov'un rakiplerine fark atarak % 79 oyla 3. kez yeniden başkanlık koltuğuna oturmasıyla yeni açılımlara gidebileceği öngörülmektedir. Rahmanov'un 3. döneminde Tacikistan'da istikrarı sağlamış, halkın yanısıra muhalefet partilerinin önemli bölümünün de desteğini arkasına almış bir Cumhurbaşkanı olarak ülkede liberal reformlar yönünde açılımlar yapabileceği öne sürülmektedir.³⁴

Rahmanov, seçimlerden sonra diğer adaylarla görüşerek yeni dönemde diğer partilerin görüş ve katkılarına da açık olduklarını belirtti ve seçim programlarını hükümete sunmalarını istedi.³⁵ Yemin konuşmasında da barış, istikrar ve ulusal birlik ve bütünlük kavramları üzerinde durarak demokrasiyi geliştirecekleri ve ülkenin ekonomik koşullarını iyileştirecekleri sözünü verdi.³⁶ Ayrıca yönetimde yeniden yapılandırma ve yolsuzlukla mücadele amacıyla ciddi bir kadro değişimine gitti. 10 Bakanlık ve 16 komite kaldırılarak görevleri diğer bakanlık ve komitelere dağıtıldı. Rahmanov ayrıca doğrudan kendi idaresi altında olacak Yolsuzluk ve Ekonomik Suçlarla Mücadele Ajansı adıyla yeni bir resmi birim oluşturdu.³⁷

Öte yandan, Rahmanov'un yeniden yapılanma ve kadro değişimi hamlesi iktidar ve muhalefet tarafından farklı değerlendirilmektedir. İktidara yakın kaynaklar ve bazı uzmanlar bu değişimin yönetimde etkinliği artıracığı ve siyasal ve ekonomik konularda yeni açılımlara yol açacağını savunurken, muhalefet değişimin demokratik açılım sağlama amacı taşımadığını, hatta tersine Rahmanov'un kendi iktidarını daha da konsolide etmeye yönelik olduğunu öne sürüyor.³⁸ Nitekim, yapılan kadro değişimi sonucu Acil Durumlar Bakanı Mirza Ziyayev'in görevden alınmasıyla yeni kabinede muhalefetten hiçbir temsilci kalmadı.³⁹

Sosyal Demokrat Parti yetkilileri özellikle yerel yönetimler düzeyindeki atamalarda Rahmanov yanlılarının göreve getirildiği ve potansiyel muhaliflerin tasfiye edildiğini iddia ediyorlar. Muhalefet gerçek bir demokratik açılımın ancak parlamenter sistemin benimsenmesi ve kabinenin parlamentoya karşı sorumlu kılınması ile mümkün olduğunu savunuyor.⁴⁰

Muhalefet tüm bu eleştirilere karşın yine de Rahmanov'un uluslararası toplumu memnun etmek ve yabancı yatırımları çekebilmek amacıyla siyasal partiler ve medya üzerindeki baskıları daha azaltacağı görüşünde. Bazı uzmanlar, ayrıca, iç savaşın yaralarını henüz yeni sarmış ve istikrar arayışının ön plana çıktığı ülkede – ki Rahmanov'un seçimlerdeki başarısının altında yatan ana faktör – yönetici elitin

³⁴ "What Happens Beyond the Election", *IWPR News Briefing Central Asia*, 8 Kasım 2006.

³⁵ "Tajik President Meets with Defeated Rivals", *Regnum.Ru*, 13 Kasım 2006.

³⁶ "Tajik President in Augurated", *RFE/RL*, 18 Kasım 2006.

³⁷ "Tajik President Orders Drastic Reorganization", *RFE/RL*, 30 Kasım 2006.

³⁸ "Jury Still Out on New Cabinet", *IWPR News Briefing Central Asia*, 11 Aralık 2006.

³⁹ "Tajik President Creates Opposition-Free Government", *RFE/RL*, 6 Aralık 2006.

⁴⁰ "Jury Still Out on New Cabinet", *IWPR News Briefing Central Asia*, 11 Aralık 2006.

Avrasya coğrafyasını sarsan darbe, ihtilal ya da devrim gibi politik altüst oluşlardan kaçınmak kaygısını taşıdığını ifade ediyorlar.⁴¹

Nitekim, Tacikistan iç savaş sonrası dönemde kısa zamanda istikrar ve güvenliğin temin edildiği bir ülke olmasına karşın sosyo-ekonomik yapısı oldukça kırılgan bir durum arz etmektedir. 1997'de iç savaş bitiren barış anlaşmasının imzalanmasından sonra Rahmonov hükümeti ekonominin iyileştirilmesine odaklandı⁴² ve yürütülen ekonomik reform politikasının sonuçları makro dengeler itibariyle kısa sürede görülmeye başladı. 2002-2004 arası % 10 büyüme oranı sağlandı, enflasyon ve dış borçlar kontrol altına alındı ve yoksulluk oranı 1999'daki % 83 oranından 2003'de % 64'e düşürüldü. Ancak ekonomi büyük oranda aliminyum ve pamuk üretimine bağlı olduğu için, ekonomik veriler dünya piyasalarındaki dalgalanma nedeniyle 2005 sonrası düşme eğilimi göstermektedir.⁴³ Tacikistan makro ekonomik verilerdeki iyileşmeye rağmen Sovyet ardılı ülkeler arasında en yoksul ve ekonomisi en kırılgan konumda olan bir ülke. Kişi başına düşen gelir 330 dolar, ülke nüfusunun 2/3'ünün günlük geliri 2.15 dolardan daha az.⁴⁴

Ülkede ciddi alt yapı, sağlık ve eğitim sorunları yaşanmaktadır. Bağımsızlığın ilk yıllarındaki ekonomik gerileme ve enflasyon, sağlıkla ilgili kamu harcamalarında ciddi azalmaya yol açtı. Sağlık konusunda kamu harcamalarının toplam GSMH içindeki oranı 1995-2002 arasında % 1.3'den % 0.9'a düştü.⁴⁵ Sağlık harcamalarındaki azalma ve sosyal güvenlik sisteminin zayıflaması, bulaşıcı hastalıklarda görülen patlamayla birleşerek ortalama yaşam süresinde çarpıcı bir düşüşe neden oldu. Verem ve AİDS gibi bulaşıcı hastalıklara karşı koruyucu önlemlerin yetersizliği bu tür hastalıkların hızla yayılmasıyla sonuçlandı. Sıtma gibi zamanında tamamıyla ortadan kalkmış hastalıklar ülkede yeniden yaygın hastalık konumuna yükseldi. Anne, bebek ve 5 yaş altı çocuk ölüm oranları sağlık sistemindeki gerilemeye paralel olarak ciddi artış göstermektedir. Bu trendle paralel

⁴¹ "What Happens Beyond the Election?", *IWPR News Briefing Central Asia*, 8 Kasım 2006.

⁴² Sovyet sonrası süreçte, tıpkı diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinde olduğu gibi, Tacik ekonomisi ciddi sorunlarla karşılaştı. 1992-97 arası süren iç savaş ülke ekonomisini daha da kötüleştirdi. Sanayi ve tarım sektöründe üretimde önemli oranda düşüş yaşandı, GSMH % 50 oranında azaldı, işsizlik oranları arttı, kamu harcamaları azaldı. Döneme ilişkin ekonomik veriler ışığında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz., M. S. Gafarly, V. D. Chernikov & N. N. Semenova, "Tajikistan: The Economic Crisis", Alexei Vassiliev (Der.), *Central Asia: Political and Economic Challenges in the Post-Soviet Era*, (London: Saqi Books, 2001), s. 220-232.

⁴³ World Bank, *Tajikistan: Country Brief 2006*.

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵ UNDP, *Central Asia Human Development Report*, (New York: UNDP, 2005), s. 144.

olarak, yaşam standartlarında da ciddi bir düşüş söz konusudur. Tahmini yaşam süresinin 1990-2003 arası dönemde 69.6'dan 63.6'ya düştüğü görülmektedir.⁴⁶

Sağlık alanındakine benzer bir trend eğitim alanında da görülmektedir. Eğitim harcamalarının GSMH içindeki payı 1991-2002 döneminde % 9.7'den % 2.4'e düştü.⁴⁷ Eğitime ilişkin kamu harcamalarındaki bu çarpıcı düşüş, eğitimin kalitesinde ve eğitime devam eden öğrenci sayısında düşüşe de yol açtı ve eğitsel altyapının kötüleşmesi sonucunu doğurdu. Ayrıca, yaşanan iç savaş artı bir faktör olarak eğitime devam eden öğrenci sayısında – özellikle kız öğrenciler açısından – ciddi düşüşe neden oldu.⁴⁸ Öğretmen ve akademisyen maaşlarında düşüş bir zamanların bu tür prestijli mesleklerinin giderek değer kaybına neden oldu. Eğitim alanında çalışanlar ya başka mesleklere yöneldi ya da birden fazla iş yaparak geçimini temin yoluna gitti, ki bu da eğitimin kalitesini daha da kötüleştirdi.

Yoksulluk ve çocuk işçiliği, okullarda yaşanan ısınma gibi problemler, okul yönetimlerinin velilerden topladıkları resmi ve gayrresmi okul ücretleri gibi faktörler eğitime devam oranlarını ciddi olarak etkiledi. Eğitimdeki genel gerileme trendi kendini farklı düzeylerde açığa çıkardı. Kırsal kesimlerde çocuk nüfus arasında okuma-yazma oranlarında düşüş görülmektedir. Özellikle okul öncesi eğitim neredeyse çökme noktasına geldi. Okul öncesi eğitimdeki bu çarpıcı gerileme bir yandan çocukların hayata hazırlanmasında zafiyet doğururken diğer yandan kadınların sosyal ve ekonomik yaşama katılımlarını sınırlayan bir etki yaptı. Benzer şekilde, orta eğitime devam eden öğrenci oranlarında da – özellikle mesleki ve teknik eğitim alanında – ciddi bir düşüş eğilimi görülmektedir.⁴⁹

Bölgede hızla artan genç nüfusa karşın (17 yaş altı nüfus toplam nüfusun % 48'i)⁵⁰ yapısal bir sorun özelliği taşıyan işsizlik her geçen gün daha da artmaktadır. Ülkede ücretlerin düşüklüğü, özellikle genç nüfus arasında işsizliğin giderek artması her geçen gün daha çok insanın Rusya ve Kazakistan'a göçmen işçi olarak gitmelerine neden olmaktadır. Hükümet yetkililerinin açıklamalarına göre ülke GSMH'sinin % 20'sini göçmenlerden gelen paralar oluşturmaktadır.⁵¹

Bu açıdan, sağlık, eğitim, iş piyasası ve gelir dağılımı gibi alanlarda acil iyileştirmeye ihtiyaç olan ülkede sosyal patlama yaşanmaması için, halihazırda - Türkmenistan ve Özbekistan'dan farklı olarak - muhalefete sınırlı da olsa yer verilen

⁴⁶ A.g.e., s. 145.

⁴⁷ A.g.e., s. 150.

⁴⁸ Olga Shemyakina, "The Effect of Armed Conflict on Accumulation of Schooling: Results from Tajikistan", *Households in Conflict Network, Working Paper*, Sayı: 12, 2006.

⁴⁹ UNDP, *Central Asia Human Development Report*, (New York: UNDP, 2005), s. 150.

⁵⁰ A.g.e., s. 150.

⁵¹ A.g.e., s. 142.

siyasal sistem de kısmi ve kontrollü olarak bazı reformlara gidilebileceği ve toplumsal rahatsızlığı ifade edebilme imkanı sağlayacak sistem içi kanalların daha da genişletilebileceği öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- Akbarzadeh, Shahram, "Geopolitics versus Democracy in Tajikistan", *Demokratizatsiya*, Cilt: 14, Sayı: 4, Güz 2006.
- Amirshoeva, Gulnora; Asanova, Saodat; Saifiddinova, Madina, "Tajiks" Election Choices Already Limited", *IWPR Reporting Central Asia*, Sayı: 467, 5 Ekim 2006.
- Anderson, John, *The International Politics of Central Asia*, (Manchester: Manchester University Press, 1997).
- Atkin, Muriel, "The Politics of Polarization in Tajikistan", Hafeez Malik (Der.), *Central Asia: Its Strategic Importance and Future Prospects*, (London: MacMillan Press, 1994).
- Azimov, Dadojan, "Islamists Shun Tajik Election with Eye to Future", *IWPR Central Asia Reporting*, 5 Ekim 2006.
- Figueiredo, Kenneth de, "Tajikistan: Presidential Elections, November 2006", *NORDEM (Norwegian Resource Bank for Democracy and Human Rights) Report*, Sayı: 19, 2006.
- Figueiredo, Kenneth de, "Tajikistan: Parliamentary Elections February 2005", *NORDEM (Norwegian Resource Bank for Democracy and Human Rights) Report*, Sayı: 7, 2005.
- Foroughi, Payam, "Tajikistan: Nationalism, Ethnicity, Conflict, and Socio-economic Disparities – Sources and Solutions", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt: 22, Sayı: 1, 2002.
- Gafarly, M. S.; Chernikov, V. D.; Semenova, N. N., "Tajikistan: The Economic Crisis", Alexei Vassiliev (Der.), *Central Asia: Political and Economic Challenges in the Post-Soviet Era*, (London: Saqi Books, 2001).
- Hiro, Dilip, *Between Marx and Muhammed: The Changing Face of Central Asia*, (London: Harper Collins Publishers, 1994).
- Iji, Tetsuro, "Multiparty Mediation in Tajikistan: The 1997 Peace Agreement", *International Negotiation*, Cilt: 6, Sayı: 3, 2001.
- International Crisis Group, "Tajikistan's Politics: Confrontation or Consolidation?", *ICG Asia Briefing*, Sayı: 33, 19 Mayıs 2004.
- International Crisis Group, "Tajikistan: An Uncertain Peace", *ICG Asia Report*, Sayı: 30, 24 Aralık 2001.
- IWPR Staff, "Tajik Election Campaign Fall Flats", *IWPR Reporting Central Asia*, Sayı: 469, 27 Ekim 2006.
- Kosach, Grigorii G., "Tajikistan: Political Parties in an Inchoate National Space", Yaacov Ro'i (Der.), *Muslim Eurasia: Conflicting Legacies*, (London: Frank Cass, 1995).
- Kuzmin, A. I., "Tajikistan: The Causes and Lessons of the Civil War", Alexei Vassiliev (Der.), *Central Asia: Political and Economic Challenges in the Post-Soviet Era*, (London: Saqi Books, 2001).
- Marat, Erica, *The State-Crime Nexus in Central Asia: State Weakness, Organized Crime and Corruption in Kyrgyzstan and Tajikistan*, Silk Road Paper, Central Asia & Caucasus Institute, Silk Road Studies Programme, 2006.

- Mullojonov, Parviz, "The Islamic Clergy in Tajikistan since the end of the Soviet Period", Stephane A. Dudoignon & Komatsu Hisao (Der.), *Islam in Politics in Russia and Central Asia*, (London: Kegan Paul, 2001).
- Nourzhanov, Kirill, "Saviours of the Nation or Robber Barons? Warlord Politics in Tajikistan", *Central Asian Survey*, Cilt: 24, Sayı: 2, Haziran 2005.
- OSCE Election Observation Mission, *Statement of Preliminary Findings and Conclusions on the 6 November 2006 Presidential Election in Tajikistan*, 7 Kasım 2006.
- OSCE Election Observation Mission, *OSCE / ODIHR Final Report On Elections in Tajikistan on 27 February and 13 March 2005*, 31 Mayıs 2005.
- OSCE Election Observation Mission, The Republic of Tajikistan: Elections to the Parliament, *OSCE / ODIHR Final Report*, 17 Mayıs 2000.
- Pannier, Bruce, "Presidential Candidates Take to Campaign Trail – Together", *RFE/RL*, 28 Ekim 2006.
- Pannier, Bruce, "Islamic Party Opts Out of Presidential Vote", *RFE / RL*, 26 Eylül 2006.
- Pannier, Bruce, "Introduction: Tajikistan Votes 2005", *RFE/ RL Report*; (<http://www.rferl.org/specials/tajikelections/introduction.asp>).
- Pylenko, Zoya, "Tajikistan: Rahmonov Reelected with a Landslide", *Central Asia & Caucasus Analyst*, 15 Kasım 2006.
- Rajabian, Darius, "Islamic Party's Leader Explains Strategy", *RFE / RL*, 2 Ekim 2006.
- Rashid, Ahmed, *Jihad: The Rise of Militant Islam in Central Asia*, (New Haven&London: Yale University Press, 2002).
- Rashid, Ahmed, *The Resurgence of Central Asia: Islam or Nationalism*, (London: Zed Books, 1994).
- Shemyakina, Olga, "The Effect of Armed Conflict on Accumulation of Schooling: Results from Tajikistan", *Households in Conflict Network, Working Paper*, Sayı: 12, 2006.
- UNDP, *Central Asia Human Development Report*, (New York: UNDP, 2005).
- World Bank, *Tajikistan: Country Brief 2006*.
- "Tajikistan's Iron Man", *Economist*, 9 Kasım 2006.
- "Two Opposition Parties to Boycott Tajikistan Presidential Polls", *RIA Novosti*, 24 Eylül 2006.
- "Tajik President Meets with Defeated Rivals", *Regnum.Ru*, 13 Kasım 2006.
- "Tajik President in Augurated", *RFE/RL*, 18 Kasım 2006.
- "Tajik President Orders Drastic Reorganization", *RFE/RL*, 30 Kasım 2006.
- "Jury Still Out on New Cabinet", *IWPR News Briefing Central Asia*, 11 Aralık 2006.
- "Tajik President Creates Opposition-Free Government", *RFE/RL*, 6 Aralık 2006.
- "What Happens Beyond the Election?", *IWPR News Briefing Central Asia*, 8 Kasım 2006.